

tárerotika" is, a könyvtárban ülő jól nevelt s látszólag csak okosodásnak élő lányokkal. A könyvek holt csendje és a fölébük hajló illedelmes hosszú hajúak erotikát ígérő kontrasztja: ehhez hasonló lehet a templomba zsúfolódó és gyónási vágytól sűrűsödő szexuális izgalom. Könyvtárerotika, igen. Hevesi PÁRIZSI ESŐ-je ötlük fel bennünk, de e sorok írója talán már a PÁRIZSI ESŐ olvasása előtt is úgy járt a könyvtárba, mint bujálkodóhelyre (vagy legalábbis voyeurkodásra alkalmas titkos találkára), ahogyan más a női napozóba kémlel vagy lopakodik; bárba vagy az oly taszító és erotikátlanul holdtalan, nappali fényben égő nudistastrandra.

Személyesebb hangot ütöttünk meg, nem titkoltan azért, mert a SZEGÉNY, GRÓFNÓVEL ÁLMODOTT alapmotívumát (az elérhetetlen Grófnő szexuális vágyképét) néhányunk menthetetlenül avultnak fogja érezni. S az „avult” nem is jó szó: inkább talán álomidegen, nem vágykeltő, sőt gerjedelmet lekornyasztó egy elegáns, keménykalapban lovagló grófnő képe vagy eszménye. Miért? mondhatnánk persze: szubjektívak a vágyak, itt nincs semmi törvényszerűség és tendencia! Szutykos cigánylánytól jó illatú patikusnéig nagy a vágyak világa, s egyaránt tüzes. Igen: magánálomban, de nem a másoknak szóló irodalomban. Ott mégsem biztos, hogy egyformán hatnak. Meggondolandó például, hogy Krúdy erotikus csillagrendszerében (mely, felesleges mondani: a legnagyobb, legtagasabb a magyar irodalom univerzumában) nem igazán a grófnő alakja kelt vágyat. Inkább virágáruslányok, sirkertben bolyongó esett perditák, kis színésznék vagy a Belvárosból csolnakon Óbudára szökő zsidó nők... tót meg sváb lányok, pesztonkák és minden rangú polgárnők, Fáni, Bánatváriné, Galamb Irma, Setétke, Estella, Clarence. A szerelem vak, a libidó önkényes: de nekik, talán az álmódók szubjektív vágyképétől függetlenül is, mintha örökebb, élőbb, igazabb sugárzásuk volna. A nagybetűs álomgrófnő mint a végzetes elérhetetlenség erotikus jelképe valahogy túl dekoratív, túl szimbolikus. ...Önmagunkon mosolyogva állunk itt meg. Vajon azért keresünk valami nem tetszőt e nagyszerű könyvben, mert fáj, hogy a Szép Ernő álmodta Grófnőre magunk nem tudunk forrón vágyni? Vagy azért, mert mindenáron

okos és komor kritikus szerepében kívánánk maradni? Aki ismeri az irodalomtörténetet, s benne kedvére válogat, meg íté? Ezt sem szégyelljük elismerni. De valljuk most be, hogy Szép Ernő mégis közel hozza hozzánk, ha nem is a Grófnőt, de a saját vágyát, melyhez hasonlót magunk is át tudunk élni, s mely miatt szenvedni (néha meghalni) akarunk.

Az esendőségre oly fogékony költő bizonyára megengedi nekünk, ha ideálját szemünk lehunyva behelyettesítjük, mint orgazmusért csatázó tapasztalt hölgyek s urak teszük más alkalomkor. A lovaglócsizmás, keménykalapos, megközelíthetetlen arisztokrata hölgy helyett segédszínésznőt, presszós-kisszonyt vagy hosszú hajú könyvtároslányt látunk álmunkban... aluszva vagy nyitott szemmel.

Szegények, bárkivel álmodtok...

Bikácsy Gergely

MIT JELENT AZ, HOGY „HÓMÓKUS”?

*Szép Ernő: Kispanasz
Válogatta, sajtó alá rendezte
Benedek Mihály, Márványi Judit
Gondolat–Nyilvánosság Klub–Századvég,
1992. 392 oldal, 260 Ft*

A KISPANASZ-t végigolvasva az lehet az érzésünk, hogy Szép Ernőt a publicisztika magának találta ki. De jó, pontos szó-e itt a „publicisztika”? Ha hirtelen Esterházy Péter ma íródo publicisztikájával hasonlítjuk össze Szép Ernőét, akkor megállapíthatjuk, hogy Szép Ernő nem fogalmaz annyira „élesben”. A politika ezekben az írásokban fel sem merül, és a társadalmi érzékenység is „csak” a szegényekkel kapcsolatban mutatkozik meg (na meg a gazdagokkal). A *csak* itt annyit jelent, hogy a mindenkori, az örök szegénységbe való empátia, az elesettség, a kiszolgáltatottság iránt érzett részvét az írói személyiség egyik legfontosabb összetevője, amely határo-

zolt etikai döntés eredményeképpen kerül fölé az önsajnálathoz, de érezhetően onnét ered. A részvét majd nem minden; társadalmilag és az emberi kapcsolatokban mégsem elégséges. Képzelnünk el szűkebb és tágabb „együttélést” tisztá részvétből. Valószínűleg rövid idő alatt „együtt idegeire mennénk”. Ezt Szép Ernő is tudja. Nehezen jutnánk közelebb Szép Ernő megértéséhez, ha egyszerűnek, vagyis *együgyűnek* látnánk az általa megteremtett személyiséget. De ironikusnak is hiába hinnénk, tévútra kerülünk akkor is, ha nem vesszük komolyan. Szép Ernő világa pontosan ott húzódik, ahol együgyűség és ironia találkozik. És most nézzük a Szép Ernő-i alapállást, amit ebben az esetben nyugodtan nevezhetünk *vívóállásnak* is (Szép Ernő egy arra rászorulóknak kívánná kiosztani kiflijét, ami a kávéházban elfogyasztott „oszonából” maradt meg érintetlenül.) *„Bűn a társadalom ellen, amely rögtön kijönne a formájából, ha az ember elkezdene az utcán osztoogatni a kiflit. En a kiflimmel, mint egy solét karddal, rátámadok a társadalomra.”*

A KISSPANASZ írásait mintha mégiscsak meg lehetne határozni mint publicisztikákat. Mert ahogy az utószóirók említik, *„hajszálereken felszívárog [beléjük – K. Á.] a kor, amelyben születtek”*. Tegyük hozzá, néha egészen „vastagon kenve” ott van rajtuk, még ma is „frissen mázolván”. Szép Ernő „elmegy a felháborodásig” is (nyárspolgári érzelmi aktus, ritkán gyakorolja), amikor zavarja valami. Például a társadalmi érintkezésben a túlhajtott tekintélytisztelet, ami az elsötétető (vagy sötét) társadalmakra annyira jellemző: *„De mi a fészkes fecskének tisztelkedik és alázatoskodik az ember körül az a sok civil magyar, aki semmiféle szolgálatban, hivatalban nincsen?”*

Szép Ernő lírai-publikus feljegyzéseiben ott van tárgyyszerűen és hangulatával is egy letűnt világ a Margitszigettől a New York kávéházig szélében, a pesti korzótól a Városligetig hosszában. Nem háttérként, mint egy regényben vagy novellában, hanem mindennapian és „valóságosan”, ahogy egy ott járkáló, sőt „közlekedő” ember látja.

„*Vidéki vagyok*”, írja magáról Szép Ernő. Ez legalább kettőt jelent: hogy rendszeresen átfutja a SZOBOSZLÓ ÉS VIDÉRE című lapot, mert Hajdúszoboszlóról származott el, és ebből témát is merít, például megírja A PÖSZ-

MÉTÉSI KASZINÓ című novellát; de azt is, hogy *vidéki tempóban* él Budapesten is, és ezzel kicsit Arany Jánosra üt. A *táj* helyett a városban inkább *környék* van, de ebbe is behelyezheti magát az ember. A *környékkel* is ki lehet alakítani valamilyen viszonylagos harmóniát. Szép Ernő ugyanazzal az érdeklődéssel néz körbe a villamoson, mint a természetben. Megbámulja a járókelők viselkedését és öltözködését, mint aki archaikus, hagyományörző vidéken jár; emellett kiütközik rajta is az a nagyvárosi alapneurozíz, amelyből minden „*metropolitának*” (!) jut.

Szép Ernő ott folytatta Budapest krónikáját, ahol Krúdy Gyula abbahagyta. Folytatta, ahogy tudta. Töredezettebben, esetlegesebben és kevésbé átfogóan, de hát Budapest nagyon más lett közben. Krúdy az első (ahogy Szép Ernő írja, „*az egyes számú*”) világháború előtti Budapestről ír. (Nem véletlen, hogy John Lukacs BUDAPEST, 1900 című munkájában történelmi dokumentumként használja leírásait.) Valahonnét korábról kezd, de úgy a kiegészítéstől már hiteles a késő biedermeier város általa bemutatott képe; tehát onnét, amikor még *az* a Krúdy Gyula nevű személy sehol nem volt a való világban. Hiába, Krúdynak történelmi emlékezete van, mint Adynak, bár kicsit léhábban kezeli. Aztán a szecessziós nagyvárosról is mindent tud, ami kisebb csoda, mert „*abban*” már élt. Viszont nem lehet tudni, hogy mit tud a háború utáni Budapestről, mert arról már nem ír, pedig „*abban*” szintén eltölt még néhány évet.

Szép Ernő is sokat tud a háború előtti Budapestről, és ezt meg is írja a LILA ÁKÁC-ban, de ő valami egészen mást lát vagy vesz észre ugyanott. Jelképes értékű, hogy egy hasonló történet mennyire más hangulatú nála és Krúdynál. Krúdy szerelmesei a HÉT BAGOLY-ban lefüggönyözött kocsiban hajtanak át Budára; csókjuk hosszú és édes, valahonnét Pestről az Alagútig tart. A LILA ÁKÁC-ban a szerelmeseknek a Budára való átmenet szintén ünnep, legalábbis a bankfiúnak. El is gyalognak körülbelül a Lánchíd feléig, de köd van, hideg, meg az elcsábítandó asszony is csábulni szeretne – és leintenek egy Pestre visszafelé tartó konflist. Aztán lefüggönyözés, csók vagy hasonló; és a bankfiú üresnek és kiábrándítottnak érzi a kalandot, ha ez a szere-

lem; az asszony a házuk előtt kiszáll, nem ér rá tovább. Egy biztos, mindketten csalódtak.

Szép Ernő a két világháború közötti Budapestet is megírta, ahogy ez a KISPANASZ írásaiból még jobban szembetűnik. Ez a város már egy másik, az, amelyik hirtelen nagyon magára maradt, elvágták egy határral például Bécstől és Kolozsvártól. Zsivaja tompább lett, színei szürkébbek (bár messze van még a szocialista szürkétől), emberei lehangoltabbak. Elmúlt egy kommun, amire Szép Ernő kissé nehezelt, hiszen el akarták venni élete értelmét: boldoggá akarták tenni az embereket – helyette. A kommun alatt a szegénység kiment az utcára, és kinn maradt utána is. Vagy csak feltűnő lett, ami korábban nem volt az. Hogy arctalan tömeg folyik a járdán, az utca két oldalán, szegény és gazdag vegyesen. Ebben a forgalomban mintha folyamatosan elpazarolódna valami; valamit mintha nem becsülnénk, amikor tömegben vagyunk. Szép Ernő virágárusokat lát a Nyugati pályaudvar lépcsőin ülni, kérdezi, hogy mennyibe kerül a róza. Örült olcsó. *„Négy fillér öt rózsáért; mind az ötöt fölvennék görlnék az operaszínháznál... Számítsa ki valaki, mi az értéke egy szál rózsának. A legszebb szerelmesversnek, amit a szerelmes isten írt.”*

Szép Ernő a legváratlanabb pillanatokban tud elámulni. A tapsolók között ülve *„a Muzsika templomában”* (kb. Zeneakadémia) körbepillant, és észreveszi, hányféleképpen tapsolnak az emberek; és a „tapsmódok” felsorolásából egyszerre haláltánc lesz. Végül kiderül, hogy a publikumban ott ül az egyik széken a halál is (vagy csak egy tapsolni rest halandó?); Szép Ernő dühös lesz miatta: *„Ennek szeretnék arra a két fapofájára rátapsolni”* (NIA-GARA).

Azt, hogy a szerelmes isten mit ír, legjobban mégis a természetből lehet kiolvasni. Egy megszelídített tájon, a Margitszigeten ott van minden, ami újra és újra visszatér Szép Ernő írásaiban. *„Sziklacsokönyösséggel”* (Krúdy szava) írja kedvenc témáit: a felhőket, a faleveleket, a fákat és a verebeket többek közt. Bár-mikor elő tudja rángatni ezeket a kedves nyulait a kalapból. Például amikor névjegykártyákat kell csináltatnia: *„Hogy elszökött ez a legutóbbi száz névjegyem, hogy elröppent, akár a száraz falevelek.”* A fák az ő szemléletében tit-

kos, természetbeli testvérei az embereknek. Atavisztikus képzetek és e századi melabú keverednek, amikor a Sziget egyes fái elnevezi, például Arany Jánosnak, Bródy Sándornak, Krúdy Gyulának, Salamon Ödönnek. Hajlamos áttelekesíteni, „emberiesíteni” mindent; néha ezzel mintha olcsóvá, kissé parfümössé tenné sorait (egy pocsolyába néző verébről szól): *„Az várom, mikor szedi elő a rúzt, hogy sárga csőrét megkorrigálja. Talán most fedezi fel, micsoda verébszépség ő. Tavaszra verébszépségverseny lesz, ő lesz miss Margitsziget.”* Áttelekesítései a kontemplációra való erős hajlandóságát mutatják. A kontemplációnak egy következő, valószínűleg magasabb fokozata, amikor a szemlélődő önmagukban tudja észrevenni a dolgokat, amelyek a viszonyokból kikerülve végtelen sorozatokká válnak. Ezt ábrázolni mintha sokkal nehezebb lenne. De ha sikerül, az eredmény megdöbbentő, mert magát az ürességet lehet ilyenkor leírni. Szép Ernő erre is képes, például a KISPANASZ egyik „verebes” szövegében (104–106. o.). Hajlandósága a verebek iránt egyébként párhuzamos a szegények irántival, madárproletároknak tekintti őket.

A „lustaság” szó talán egyszer sincs leírva a KISPANASZ-ban (vagy csak kevésszer), mégis az ezzel a szóval nevezett, kissé kövérkés asszonyság Szép Ernő műzsája; a fakó arcú unalom a másik. Az ő neve már többször is szerepel. A felkelés nehézségei pedig hangsúlyozottan szóba kerülnek. Ellentmondásnak tűnik azzal az íróval kapcsolatban lustaságról és unalomról beszélni, aki mégiscsak több kötet írást hagyott maga után, és napon-ta való írással kereste a kenyerét. Mégis szemléletéhez közelebb visz, ha nagyfokú ambícióhiányt feltételezünk személyisége alapjaiban. Ez magyarázhatja az ábrázolás szintjén folyamatosan ott borongó lemondást is, ami minden létrejövő művet többé-kevésbé reménytelen gesztusként mutat meg, és ami performance-ként úgy ábrázolódik legutoljára, hogy: *„Szép Ernő voltam”*.

Mi volt még, azonkívül, hogy „Szép Ernő”? Egy végtelenül magányos ember. (Ez a határozott kijelentés még mindig a „műre” vonatkozik reményeim szerint.) Magányára a másik szó, az, hogy *társtalanság*. A részvétet és a szeretetet, alapélményeit nem tudta reali-

zálni, vagy nem is volt szüksége rá. Egyrészt: „SZERETLEK De hallom, hogy távol és távol egy holdtalan tenger kérdez: hát engem nem szeretsz? Millió milliő milliő leány kérdez egyenként: mért nem engem szeretsz?” Másrészt: „Idepottyantam, hangtalan egekből, rettenetesen magamra vagyok bízva.” De még mielőtt végzetessé válna a Szép Ernő-i világ, működésbe lép az ironia; feltölti a mélységeket, csúnyábban szólva, elsekélyesíti, és így szól: Mi van, kérlek, akkor, hogyha ez csak egy végtelen nagy pech?

Amit Kosztolányi mond, hogy légy udvarias és figyelmes, többet úgysem tehetsz, azt Szép Ernő is mondhatná, és mondja is, néha egészen rekedten és elcsukló hangon: „Csak a kedvesség, az öröm, / A pardon, meg a köszönöm, / A gyöngédség, a figyelem, / Csak az az igaz ide-lenn.”

Kosztolányi volt az első, aki felfigyelt Szép Ernő különös szóhasználatára. Ennek érde-mes lenne tüzetesebben is utánanézni, mert úgy tűnik, Szép Ernő stílusának a titka (leg-alább félig) a szókapcsolataiban van. Nála a szarvas „fomó”, a macska „vasalatlan”, a varjú „nehéz” stb. Szép Ernő radikálisan belenyúl a nyelvbe, ha úgy tetszik, néha „magyartalan”. Rá is igaz, amit a LILA ÁKÁC-ban mond a bankfiú az orfeumi táncosnőkről: „Én nem tudok ezeknek a konverzációnak segíteni. Ezeknek különleges magyar nyelvük van, amit nem tanítanak az iskolába.”

Szép Ernő ha két szó közül választhat, biz-tosan a frivolabb hangzású-hatású kell neki, a megszokott igébe pedig beleunt. A cukor-kát ő nem szopogatja, hanem „vallatja”, a pipával „összecsókolózik”, a haját „tereli” a fésűvel; és még véletlenül sem megy, hanem bármi mást: zarándokol, vándorol, iszkol stb., de legszivesebben: „múlik tova”. Még új igéket is gyárt: például „jót tenni” nála „jókodni”. Né-ha szándékosan pontatlan, és közel eső fogal-makat jóleső mozdulattal kever össze: a „váll” helyett nála a „vállalat”, „széles”, és: „a hajam is két árnyat kapott”, értsd: „árnyéket”. Innen eredeztethető, bár összetettebb a következő mondat hatása: „Fel se néztem, miféle szép nő van ezekre a cipőkre alapítva.” Játszik a hivatalos nyelv csűrész-csavarásával is: „...az aluljárót azért alkották, hogy a gyalogosoknak az aluljáróba való internálásával a hídforgalom sűrűségét csök-kentsék, ugyanakkor az életbiztonságnak kedvez-zenek...”

Végül, ha találkozoznánk valamelyik mon-datában azzal a szóval, hogy „hómókus”, akkor ne egy szibériai állatfajra gondoljunk, mert az „hólapátolót” jelent közönségesen, nemre, életkorra való tekintet nélkül.

Kun Árpád

KRITIKAPÁLYÁZAT

SEM VÖRÖS, SEM FEKETE

Kemény István: *Témák a Rokoko-fülből*
Holnap, 1991. 68 oldal, 44 Ft

Kemény István legutóbbi könyve olyan, mint egy csokornyakkendő. Három ciklus alkotja, a középső és egyben a legrövidebb, rajta a csomó, a két szélso – egymástól meglehetősen eltérő – a nyakkendő két fele. A két irányba fejlődő életmű összehurkolódik, a gumi oda-húzza a gallér alá, mozdulatlan. A kétfajta művészi szándék egyensúlyba kerül. Minden megállapodik egy pillanatra, hogy aztán át-fordulhasson A NULLÁN, és a legfelszínesebb a legmélyebbel helyet cserélhessen. Ez ennek az egyensúlynak a tétje. Kosztolányira emlé-keztető játék. Pedig a kötetben megnevezett példakép nem Kosztolányi, hanem nagy el-lenlábasa, Ady. Ennek a könyvnek éppen ez a kétpólusúság, kétszikűség a titka. Kosztolá-nyi eleganciája és Ady ereje, Kosztolányi könnyedsége és Ady súlyossága kerül egy pil-lanatra egyensúlyba. Egy pillanatra, ami nem időben, hanem ebben a könyvben található. Ez ennek az egyensúlynak a tétje.

Ady Endre, a magyar irodalom szörnyete-ge, úgy trónol a XX. század bejáratánál, mint egy Cerberus kutya, és közben ezt morogja: „Én, Ady Endre, minden idők legnagyobb költője, aki rákényszerítettem betegségemet e világra”, igaz, aztán a visszavonulásáról és haláláról beszél, de csak hiteget minket. Ady Endre nem tud meghalni. Ady Endre minden sora azt köve-teli, amit Kemény István csak érthetővé tesz ebben a képzeletbeli végrendeletben: „Bom-lási folyamataimról a lehető legprecízebben infor-málják a világot, hol tart, mi várható másnap, har-